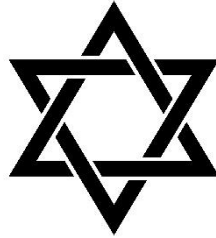

प्रारम्भिक नेपाली भाषा पाठ्यक्रम

२०८१ माघ (January 2025)
संशोधित २०८३ जेष्ठ - June 2026)

सम्झना पाठशाला (नेपाली)
(Samjhana Pathshala, Nepali- 2010, An Undertaking Organization of BNC)
सिड्नी, अष्ट्रेलिया
(Sydney, Australia)

लेखन, सङ्कलन तथा सम्पादन : डा. रामचन्द्र पाण्डे

सर्वाधिकार : सम्झना पाठशाला (नेपाली), सिड्नी, अस्ट्रेलिया

BNC: Blacktown Nepalese Community

प्रारम्भिक नेपाली भाषा पाठ्यक्रम

परिचय

अष्ट्रेलियामा अवस्थित Blacktown Nepalese Community (BNC) स्वयम सेवक संस्थाले लगानी गरी सम्भना पाठशाला (नेपाली) इ.सं. २०१० मा स्थापना भइ इ.स २०१६ देखि संचालनमा आएको हो । नेपाली भाषा विकास तथा शिक्षणका लागि नेपाल सरकार पाठ्यक्रम विकास कन्द्रको पाठ्यक्रमलाई समेत आधार मानी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको हो । विश्वभरी छरियर रहेका नेपाली भाषिका बालबालिकाहरूलाई आफ्नो तरिकाले नेपाली भाषा सिकाई सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएकोमा यसलाई अष्ट्रेलियामा रहेको BNC संस्थाले पाठ्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयनको सुरुवात गरेको छ । ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका (पहिलो र दोस्रो वर्ष प्रथम तह, तेस्रो र चौथो वर्ष दोस्रो तह, पाँचौँ र छैठौँ वर्ष तेस्रो तह) ३ चरण/3 stages मा सम्पूर्ण बालबालिकाहरूका लागि यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । यो चरणमा सामान्यतया विभिन्न उमेर, लिङ्ग र मिश्रित क्षमताका बालबालिकाहरू हुन्छन् । सामग्री संरचना गर्दा उमेरभन्दा भाषा सिक्ने क्षमतालाई बढी ध्यान दिइएको छ । अभ्यास पुस्तिकाहरू NSW Department of Education, Australia को पाठ्यक्रमले प्रदान गरेको क्षेत्र र क्रमअनुसार तयार पारिएका छन् । चरण १ का लागि प्राथमिक तहको अभ्यासपुस्तिका र चरण २ तथा ३ का लागि उच्च प्राथमिक तहको अभ्यासपुस्तिका तयार गरिएको छ । यस पाठ्यक्रमले बालबालिकाको रुचि, क्षमता र आवश्यकता साथसाथै उनीहरूको सर्वाङ्गीण विकासलाई प्राथमिकतामा राखेको छ । साथै बालबालिकाको सिकाइमा परिवार र समुदायमा रहेका र अन्य स्रोतको प्रयोग गरी प्रारम्भिक बालविकासको सुनिश्चितता गर्नेपक्षमा जोड दिएकोछ । यसका लक्ष्य, सक्षमता, विकास तथा सिकाइका क्षेत्र र सिकाइ उपलब्धिहरू, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया, पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका मापदण्ड, मूल्याङ्कन प्रक्रिया र शिक्षकको भूमिकाका बारेमा यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

प्रारम्भिक नेपाली शिक्षाको पाठ्यक्रमले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र बालबालिकाको सिकाइका लागि आधारशिला निर्माण गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । यस दस्तावेजका अनुसार प्रारम्भिक नेपाली शिक्षा पाठ्यक्रमले NSW Department of Education, Australia बाट प्रदान गरिएको सुझावलाई आधार बनाई सिर्जनात्मक सोच तथा भाषिक तथा सञ्चार सिपकोविकास कार्यमा विशेष जोड दिएकोछ । उक्त सन्दर्भ समेतका आधारमा प्रारम्भिक नेपाली शिक्षाका लागि निम्नानुसारका लक्ष्य/सक्षमता/उद्देश्य निर्धारण गरिएका छन्:

लक्ष्य / सक्षमता / उद्देश्य

- अभिव्यक्ति तथा सञ्चारका लागि नेपाली भाषाको उपयोग गर्न ।
- नेपाली खाद्यपरिकारको पहिचान गर्न ।
- असल सामाजिक व्यवहारकोअनुसरण र आवश्यकतानुसार नमुना प्रदर्शन गर्न ।
- वैयक्तिक सुरक्षाका उपाय बताउन ।
- दैनिक व्यवहारका सिकाइ र सिर्जनात्मक सोचकोप्रयोग गर्न ।
- सर्वाङ्गीण विकासका क्रियाकलापमा सहभागी भई तिनमा आधारभूत सिपको प्रयोग गर्न ।
- क्रमिक रूपमा गन्ती गर्न ।

सिकाइ उपलब्धि

प्रारम्भिक नेपाली भाषा शिक्षा पूरा गरेपछि विद्यार्थीहरू निम्नानुसारका कार्य गर्न समर्थ हुने छन् :

क्र.सं.	सिकाइ	सिकाइ उपलब्धि	विस्तृतीकरण
१	शारीरिक सिप	- आत्मविश्वासका साथ हिँड्न र सिँढी उक्लन तथा ओर्लन - सन्तुलन मिलाई छिटो दौडन र दुई खुट्टाले उफ्न - शरीरको चाल सन्तुलित राख्न र शरीरका भाग चलाउन - शौचालयको प्रयोगमा आत्मनिर्भर हुन - आफ्ना दैनिक कामहरू आफैँ गर्ने प्रयास गर्न ।	शरीरसम्बन्धी ज्ञान - निर्देशनअनुसार सिधा बस्न र खुट्टा दोबार्न । - निर्देशानुसार, बस्न, उभिन, झुक्न, हातखटुटा चलाउन । - शरीरका मुख्य मुख्य जोर्नीहरू छुन । - निर्देशानुसार शरीरका दुई भागहरूलाई जाड्ने (जस्तै टाउको र काँध, घुँडा र चिउँडो), आँखी भौँ चलाउने जस्ता कार्य गर्न । शारीरिक सङ्गठन - एक मिटरसम्मको दुरीमा बल, गेडागुडी राखेका साना व्यागहरू फ्याँक्न र समात्न । - एक मिटर टाढाबाट निश्चित घेराभित्र पुग्ने गरी बल फ्याँकेर निसाना लगाउन । - दुवै गोडाले उफ्न । - एक गोडाले दुई, तीन फड्को मार्न र ससाना एक दुई खुड्किला तलमाथि गर्न । - दुई तीन मिटरको दुरीसम्म हलुका सानो कुर्सी बोकेर लैजान ।
			चालबाट अभिव्यक्ति - शरीरलाई झुकाएर सानो भई देखाउन । - शरीरलाई तन्काएर ठुलो भई देखाउन । - हात र अनुहारबाट साधारण सङ्केतहरू गरेर भाव व्यक्त गर्न । - आँखा, नाक, मुखलाई चलाएर अभिव्यक्ति दिन । - हातगोडा चलाएर विभिन्न किसिमका साधारण कसरत गर्न । - बसेर विभिन्न किसिमका कसरत गर्न । - निर्देशन, ताल वा आवाजको आधारमा सिधा लाइनमा बस्न । - विभिन्न आवाजका आधारमा ताल मिलाएर कसरत गर्न । - उफ्रेर कसरत गर्न । - निर्देशनअनुसार घेरामा बस्न र घेराबाट छिरेर बस्न । - निर्देशनअनुसार ससाना समूहमा बस्न । - विभिन्न अभिव्यक्ति हेरेर अभिव्यक्तिबाट (जस्तै : आउजाउ, नाइ जस्ता) इसाराबाट नै प्रतिक्रिया दिन ।
	संवेगात्मक सिप/क्रियाकलाप	- सुरक्षा र स्वतन्त्रताको अनुभूति गर्न - आफूप्रतिको सकारात्मक भावना विकास गर्न - परिस्थितिअनुसार उचित संवेग प्रकट गर्न - आफ्नो कुरा व्यक्त गर्न - संयमित हुन सक्न ।	- घटना र प्रकृतिअनुसारको हाउभाउ देखाउन । - परिवेश अनुकूल हाँसो, दुःख, विस्मात, खुसी, भय, स्नेह प्रकट गर्न । - संवेगहरूलाई सन्तुलित रूपमा प्रयोग गर्न । - विभिन्न संवेगहरूको अभिनय गर्न ।
	सामाजिक,	अरूलाई आदर र सहयोग गर्न,	शिष्टाचार र सामाजिकीकरण

सांस्कृतिक र नैतिक सिप/ क्रियाकलाप	सबैसँग मेलमिलाप राख्न । - आफ्नो पालो पर्खन र अरूलाई पनि पालो दिन । - आफ्नो स्तरका साथीको नेतृत्व लिन अग्रसर हुन । - सामूहिक खेलमा सहभागी हुन र साथीहरू बनाउन । - अरूको कुरा ध्यानपूर्वक सुन्न र आफ्ना कुरा भन्न । - खेलको नियम पालना गर्न । - फरक फरक भाषा, संस्कृति र रहनसहनप्रति सकारात्मक व्यवहार प्रदर्शन गर्न । - स्थानीय चाडपर्व तथा सांस्कृतिक रीतिरिवाजमा उत्सुकता देखाउन ।	- आफूभन्दा ठुलालाई नमस्कार गर्न । - घरमा वा कक्षामा नयाँ व्यक्तिहरू आएमा नमस्कार गर्न र स्वागत गर्न । - कक्षाकोठाभित्र आउँदा वा बाहिर जाँदा शिक्षक/सहजकर्ता सोध्न तथा आउँदा जाँदा लाइनमा मिल्न र पालो पर्खने बानी बसाल्न । - स्वागत गर्दा उभिन र बस नभनेसम्म नबस्न । - वरपरका जीवजनावर, बोटबिरुवालाई स्याहार तथा माया गर्न र सुरक्षा प्रदान गर्न । - नयाँ व्यक्तिहरू तथा साथीहरूसँग परिचय गर्न र परिचय माग्नु । - ठुलाको उपयुक्त निर्देशन र सानाको भनाइको कदर गर्न - नयाँ व्यक्तिहरूसँग परिचय गर्दा नमस्कार गर्न वा टाउको झुकाउन । - आफ्ना कुरा नम्र भएर साथी समूहमा राख्न । - खाना खानुअघि सोध्न र खाइसकेपछि उठ्ने बेलामा सँगै बसेका साथीहरूबाट सहमति लिन । - नयाँ व्यक्तिहरूसँग परिचय गर्दा नमस्कार गर्न वा टाउको झुकाउन । - स्वागत गर्दा उभिन र बस नभनेसम्म नबस्न । - नम्र अभिव्यक्तिहरू प्रयोग गरेर सहयोग लिन र दिन ।
---	--	---

		कृपया, धन्यवाद, स्वागत आदि) । - घरपरिवार र छरछिमेकमा वा साथीको परिवारका सदस्यहरूलाई उमेर तथा सम्बन्धअनुसारको नाता लगाएर बोल्नु । बिहान उठेपछि गरिने काम (नित्य कर्म) - बिहान उठेपछि स्वस्थ रहनका लागि बिहान उठेपछि गरिने नित्यकर्महरू गर्ने (शौचालय जान्ने, दिशापिसाव गर्ने, हात धुने, दाँत माँच्ने, इत्यादि) बानी बसाल्न । - एकाग्र भई केही समय प्रार्थना गर्न । - आफ्ना सामानहरू ठिक ठाउँमा राख्न र जतनका साथ प्रयोग गर्न । साथीसँगको सम्बन्ध र व्यवहार - निकटतम साथीहरूको नाम, ठेगाना पहिचान गर्न र भन्नु । - समूहमा मिलेर बस्नका लागि मागेका बेला आवश्यक सहयोग गर्न । - आफूभन्दा ठुलालाई आदर र सानालाई माया गर्न । - सहयोग गर्नका लागि तत्परता देखाउन र आवश्यकता हेरी सहयोग गर्न । - साथीहरूसँग मिलेर बस्न र खेल्नु । - सबैको कुरा सुन्ने र पालो पर्खेर बोल्ने बानी बसाल्न । - समूहमा सबैलाई बराबर सम्मान दिन ।
--	--	--

		दायित्व • आफ्नो र साथीहरूका तथा कक्षाका सामान जतनका साथ राख्न । • ठिक ठाउँमा सामान राख्ने बानी बसाल्न । • अरूका सामान लिँदा सोधेर लिन र काम सकेपछि तुरुन्तै फर्काउन । • सामानहरूलाई सफा, सुरक्षित राख्न र तिनीहरूको सदुपयोग गर्न । • काम लाग्ने महत्वपूर्ण चीजहरू सुरक्षित र व्यवस्थित गर्न । • कसैलाई अप्ठेरो परेका बेला सहयोगका लागि अघि सर्न र सक्दो सहयोग गर्न । • परिवारमा भएका जेष्ठ नागरिक, घरपालुवा पशुपक्षी र घरवरपर रहेको बोटबिरुवालाई माया गर्न । सांस्कृतिक र धार्मिक सहिष्णुता तथा कदर • आफ्नो परिवारमा मनाइने चाडपर्वको नाम भन्नु । • आफ्नो परिवारमा मनाइने चाडपर्वमा सहभागी हुनु । • आफूले लगाउने पोसाकहरूको नाम भन्नु । • हरेक धर्म, रीतिरिवाज र चाडपर्वका राम्रा कुराहरूबारे जानकारी राख्न । • राम्रा कुराहरू आफूले अपनाउन । • आफू र साथीहरूका रीतिरिवाज, संस्कृति र धर्मका बारेमा बताउन ।
--	--	---

बौद्धिक तथा मानसिक सिप/क्रियाकलाप	• सिर्जनात्मकता, उत्सुकता, काल्पनिकताको विकास गर्न । • विभिन्न रङ र आकार छुट्याउन । • पूरा वाक्य स्पष्टसँग बोल्नु । • दिइएका निर्देशनहरू सुनेर पालना गर्न • धेरै थोरै, सानो ठुलो जस्ता आधारभूत धारणाको विकास गर्न । • आफू र आफ्नो परिवारसँग सम्बन्धित सामान्य जानकारी दिन नाम, ठेगाना, मोबाइल नम्बर, आदि) । • सानो ठुलो, राम्रो नराम्रो, धेरै थोरै भनी साधारण फरक छुट्याउन, । रेडियो, टिभी, मोबाइल, कम्प्युटर जस्ता सामग्रीहरू चिनेर तिनीहरूको प्रयोग गर्न उत्सुक हुनु।	बौद्धिक सिपहरू समानता र भिन्नता • वस्तुहरूको आकृति र रङका आधारमा समानता र भिन्नता पहिचान गर्न । • प्रयोग र बनोटका आधारमा वस्तुहरूलाई वर्गीकरण गर्न • वस्तुहरू फरक हुने सामान्य कारण बताउन । व्यवस्था र मिलाउनु • आफूले गर्ने दैनिक क्रियाकलापहरूको क्रम मिलाउन । • देखेका र भोगेका घटना क्रमिक रूपले बताउन । • ढाँचा (Pattern) हेरेर सोही ढाँचा र नयाँ ढाँचा बनाउन । • आफ्नै तरिकाले वस्तुहरूको विभिन्न खालका ढाँचा बनाउन । • उदाहरणका आधारमा धारणाको सामान्यीकरण गर्न । • घटना, अवस्था, चित्र वा विवरणहरूमा एकपछि अर्काको सम्बन्ध खोजी गर्न । • विभिन्न अवस्था तथा क्रियाकलापहरूलाई क्रमबद्ध रूपमा राख्न । • घटनाका सामान्य कारण र असर पत्ता लगाउन ।
--	--	---

		सोचाइको प्रक्रिया स्मरण • हेराइ र सुनाइका आधारमा वस्तुहरूको स्मरण गर्न र ५ ओटासम्म नाम बताउन । • हेराइ र सुनाइका आधारमा विभिन्न वस्तु पहिचान गर्न धारणा विकास • वस्तुहरूलाई छोएर, हेरेर अनुभव गरी धारणा विकास गर्न । • प्राप्त धारणाको आधारमा सामान्यीकरण गरी उस्तै वस्तुहरूका धारणा बनाउन । • धारणालाई मूर्त वस्तुसँग सम्बन्ध कायम गर्न । • साधारण धारणाहरूको आधारमा सामान्यीकरण गर्न । समस्या समाधान • प्रत्यक्ष अनुभवका आधारमा समस्या समाधान गर्न । • अभ्यासका आधारमा समस्या समाधान गर्न । • साधारण समस्या पहिचान र समाधान गर्न । • समाधानका लागि मौखिक उपाय प्रस्तुत गर्न । • दैनिक जीवनमा आइपर्ने कठिन समस्याहरूको समाधानका लागि वैकल्पिक उपायहरूको प्रयोग गर्न । • समाधान गरिएका उपायहरूलाई उस्तै प्रकार तथा परिस्थितिका समस्याहरूमा प्रयोग गर्न । • नयाँ परिस्थितिमा आफूलाई समायोजन गर्न ।
		मानसिक क्रियाकलाप बौद्धिक कार्यको नियन्त्रण • सही र गलत क्रियाकलापप्रति सजग रहन • गर्न हुने र नहुने कामहरूको पहिचान गर्न र सजग रहन • भूल हुनुको कारण पत्ता लगाउन ध्यानपूर्वकको सुनाइ, एकाग्रता र धैर्यता • छोटो समयका लागि मन परेका कुरामा ध्यान केन्द्रित गर्न • नौलो विषयमा बढी चासो राखी सूचना सङ्कलन गर्न र एकाग्रता वृद्धि गर्न • ध्यान केन्द्रित गर्ने क्षमता बढाउँदै जान ।

	स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र वातावरण सिप/ क्रियाकलाप	शरीरबारे जानकारी • शरीरका विभिन्न अङ्गहरूका नाम र काम बताउन । • अग्लो, होचो, मोटो र दुब्लो बताउन । • विभिन्न हाउभाउद्वारा अभिव्यक्त गर्न । • आफू र अरूका बिचमा शारीरिक समानता र भिन्नता पहिल्याउन । स्वास्थ्यबारे जानकारी • हात खुट्टा, मुख, दाँत र शरीरका अन्य अङ्गहरू सफा राख्ना। • सफा लुगा, जुता, चप्पल लगाउन । • मौसमअनुसारका लुगा लगाउन ।
--	--	--

		• घरवरपरको सरसफाइमा चासो दिन । • स्वस्थ रहने बानी बसाल्न । • रोगबाट सुरक्षित रहन लुगाको छनोट गरी मौसमअनुसार लुगा लगाउन । • रुघाखोकी जस्ता साधारण सरुवा रोगबाट बच्ने बानीको विकास गर्न । सुरक्षा • घर तथा घरबाहिर हुने खतरा र दुर्घटनाबाट बच्नका लागि आफूभन्दा ठुलाको निर्देशन पालन गर्न । • सुरक्षित रहने बानी बसाल्न । • जथाभावी चिजबिजहरू नचलाउन तथा मुखमा नहाल्ने बानी बसाल्न । • असुरक्षित खाना र वातावरण पहिचान गर्न । • नचिनेका वस्तुहरू खेल्नु, चलाउनु, र खानुअघि ठुला व्यक्तिहरूबाट सहयोग लिने बानी बसाल्न । पोषण/ खाना • ठिक तरिकाले खाना खाने बानी बसाल्न (जस्तै : नफ्याँक्ने, नछर्ने, नपोख्ने, हात धोएर खाने) । • नियमित खाना खाने बानी बसाल्न (जस्तै : बिहान खाने, दिउँसो खाने आदि) । • सफा भाँडाकुँडामा खाना खान ।
--	--	--

		- सही तरिकाले पानीको प्रयोग गर्न । - शरीरका लागि चाहिने खाना र पानीको महत्व पहिचान गर्न । स्वास्थ्य सेवा र औषधी उपचार - स्वास्थ्य चौकी, नर्स र डाक्टरहरूबाट स्वास्थ्य सेवा लिन सकिने कुरा जानकारी प्राप्त गर्न । - बिरामी हुँदा आफूभन्दा ठुलाको निर्देशनमा रहेर औषधी खान । वातावरण - वरपरको सरसफाइप्रति सचेत रहन । - फोहोर वातावरणबाट स्वास्थ्यमा नराम्रो असर पर्छ भन्ने कुरा बताउन । - निश्चित ठाउँ (डस्टबिन) मा फोहोर फ्याँक्ने तथा थुपार्ने बानी बसाल्न । - वरपरको फोहरलाई सफा पार्ने प्रयास गर्न ।
	सिर्जनात्मक सिप/ क्रियाकलाप	- विभिन्न चित्र र ढाँचाहरूको अवलोकन गरी वर्णन गर्न । - कलाप्रति आकर्षित हुन र त्यसको कदर गर्न । - चित्र बनाउन र रङ भर्न । - स्थानीय वस्तुहरू जस्तै माटो, बालुवा, पिठो तथा धागोको प्रयोगबाट विभिन्न वस्तुहरू बनाउन र तिनको वर्णन गर्न । - कुनै वस्तु वा घटनाका सम्बन्धमा आफ्नो विचार व्यक्त गर्न ।

२	भाषिक सिप	- पूरा वाक्य स्पष्टसँग बोल्न । - दिइएका निर्देशनहरू सुनेर पालना गर्ना - कुनै वस्तु वा घटनाप्रति आफ्नो विचार अभिव्यक्त गर्न । - चित्र हेरी त्यसको वर्णन गर्न । - आंशिक रूपमा सगला अक्षरहरू चिन्न तथा स्वतन्त्र र निर्देशित रूपमा लेख्न ।	सुनाइ र एकाग्रता - ध्वनि स्वर र आवाजहरूमा एकाग्रता वृद्धि गर्न □ ध्यान दिएर सुन्ने क्षमतामा वृद्धि गर्न । भाषिक अन्तरक्रिया (बोलाइ) - अरूका कुरा सुन्ने धैर्यता र आफ्नो कुरा सुनाउने व्यवहारमा वृद्धि गर्न । - अर्थपूर्ण हुने गरी दोहोरो कुराकानी गर्न । - भाव स्पष्ट पार्नका लागि विभिन्न शब्दहरू प्रयोग गरी कुराकानी गर्न । - अरूका कुरालाई महत्व दिई प्रतिक्रिया जनाउन । - सहमति जनाउने कुराकानीमा संलग्न हुन र प्रश्नको उत्तर दिन । - निर्देशन बुझेर समूहको चाहनाअनुरूप कुराकानी गर्ने प्रयास गर्न । - दिइएको शीर्षकमा व्यवस्थित तथा क्रमिकरूपले कुरा गर्न र आफ्नो भावना तर्कपूर्वक बताउन कोसिस गर्न । अभिव्यक्ति /कुरा गर्न - आफ्नो कुराहरूलाई छोटकरीमा व्यक्त गर्न - आफ्नो कुराहरूलाई स्पष्ट पार्न उपयुक्त शब्द चयन गर्न । - सरल शब्द प्रयोग गरी वास्तविकताको वर्णन गर्न । - चित्र हेरेर वर्णन गर्न ।
---	-----------	---	--

			धारणाको प्रयोग गरी अभिव्यक्ति - स्वतन्त्र विचार व्यक्त गर्ने क्रममा धारणाहरूको उचित प्रयोग गर्ने । शब्द र वाक्यका उच्चारणहरू - प्रचलित तथा आवश्यक शब्द र वाक्यहरू स्पष्टसँग उच्चारण गर्ने । - वाक्य संरचना बुझ्न र प्रयोग गर्ने । - साधारण वाक्यहरूको बनोट पहिचान गर्ने । - सुनेका नयाँ नयाँ शब्द र वाक्यहरू पुनः प्रयोग गर्ने । - अवस्थानुसार सुनेका नयाँ वाक्यहरू बोल्न उत्सुक हुन । - घरमा वा विशेष ठाउँ परिस्थितिमा गरिने कुराकानीबिच फरक छुट्याउन । पुस्तक ब्यस्थापन/प्रयोग - पुस्तकको स्याहार गर्न तथा पुस्तक सही तरिकाले पल्टाउन । - दायाँबाट बायाँतिर र बायाँबाट दायाँतिर पढ्न र लेख्न भाषाको प्रकृतिअनुसार॥ - पुस्तकमा भएका चित्र र अक्षरलाई आफ्नै प्रकारले सम्बन्ध गाँस्दै पढ्न र बुझ्नका लागि पढेको अभिनय गर्ने । - अक्षरमा प्रयोग हुने आकारहरू बनाउन र आकारहरू जोडेर अक्षर तयार पार्न । - सरल अक्षर र शब्द चिन्ने प्रयास गर्ने । - रेखाहरूको संयोजनबाट चित्र कोर्ने अभ्यास गर्ने ।
--	--	--	--

			पूर्वलेखन - सिधा, छड्के र वक्ररेखा निर्माण गर्ने । - थोप्ला जोडी आकृति निर्माण गर्ने । आकृतिको अनुकरण गर्ने, लेख्न सङ्केत चिह्न (letter symbol) र लेख्य चिह्न चिनी अनुलेखन गर्ने। - निर्देशित र स्वतन्त्र लेखाइको अभ्यास गर्ने ।
	गणितीय सिप		सङ्ख्या र समूहको ज्ञान १० सम्मका सङ्ख्या क्रमिक रूपमा गन्ती गर्ने । - समूहका वस्तु गन्ती गरी योभन्दा धेरै, योभन्दा थोरै र यो बराबर जस्ता शब्दहरू प्रयोगबाट समूहबिच सम्बन्ध कायम गर्ने । - ठोस वस्तु थप्दा र झिक्दा हुने अन्तर बताउन । - समूहमा वस्तु थप्दा थपेजति वस्तु मात्र गन्ती गरेर यति वस्तु भयो भनेर बताउन । - समूहमा वस्तु राखिएको ढाँचा हेरी तुलना गर्न र धेरै थोरै पत्ता लगाउन । नाप - ठुलोसानो, लामोछोटो, अग्लोहोचो, मोटो मसिनो जस्ता धारणा स्पष्ट पार्न । - निर्देशनअनुसारको वस्तु प्रयोग गरी तुलना गरी बताउन ।

		• पूरा र आधा भागको धारणा विकास गर्न । समय • समयअनुसारका दैनिक क्रियाकलाप भन्ने । • हरेक दिन पर्ने दिन, गते र बार बताउन । ज्यामितीय आकार • दिइएका वस्तु वा आकृति हेरी ठुलोसानो, मोटोपातलो बताउन • विभिन्न ठाउँमा देखिएका आकारहरूलाई अन्दाजको भरमा ठुलोसानो छुट्याउन । स्थानको सम्बन्ध • भित्रबाहिर, दायाँबायाँ, अधिपछि, तलमाथि र चार दिशाको धारणा विकास गर्न ।
दृश्यकला, कार्यतरिका र सिर्जनशीलता		चित्र लेखन • वस्तुलाई जनाउनका लागि निश्चित आकार बनाउन । • क्षेत्र, स्थान, रङ र वास्तविकताका आधारमा चित्रात्मक वर्णनका लागि कोसिस गर्न । • चित्रमा उपयुक्त सङ्केत राख्न । • अक्षर र अङ्कमा प्रयोग हुने रेखात्मक चित्रहरू चिनेर कोर्न ।

		रङ • मनपर्दो रङको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिन र तोकेका आकृतिमा रङ लगाउन । पेन्टिङ • औला, हात, ब्रुस र अन्य तरिकाको पेन्टिङ गर्न । च्यात्ने काम, कटाइ र टसाइ • कैंचीको प्रयोगमा सन्तुलन ल्याउन । • विभिन्न किसिमबाट वस्तुहरू टाँस्न, • निश्चित आकारमा वस्तुहरूलाई पट्याउन, काट्न र टाँस्न प्रयास गर्न । • बढीभन्दा बढी वस्तुका टुक्रालाई सङ्गठित तवरले राखी आकार दिन । • विभिन्न डिजाइनहरू बनाउन उत्सुक हुन । • चित्र, तस्विर र अन्य कला अवलोकन गर्न । सङ्गीत सुनाइ • सक्रिय रूपले धुन र लय सुन्न । • लय, सङ्गीतका आधारमा धुनको भिन्नता सुनेर नक्कल गर्न • धुनका आधारमा गीत पहिल्याउन ।
--	--	--

		गायन • विभिन्न उपलक्ष्यमा गाइने गीतहरूबारे जानकारी राखी गाउन • स्वतन्त्र/सामूहिक गीत गाउन । • चुट्की, मुखको सिटी प्रयोग गरेर आवाज निकाल्न । • ताल र लयलाई मिलाउन निर्देशनअनुसार ठुलो चर्को स्वर र सानो मसिनो स्वर निकाल्न । नाच र शरीरको सञ्चालन • समय र तालको आधारमा निर्देशित प्रदर्शन गर्न । • साङ्गीतिक तालको आधारमा विभिन्न देखाउन । • एकल, जोडी तथा समूहमा नाच गर्न । • प्रेम, माया र स्नेहलाई चालद्वारा व्यक्त भावात्मक अभिव्यक्ति दिन ।
	वातावरण विज्ञान	बिरुवा • बिरुवाको वृद्धि अवलोकन गर्न । • बिरुवा र मानिसबिचको सम्बन्ध पत्ता लगाउन । जनावर • घरपालुवा र जङ्गली जनावर छुट्याउन । • जमिनमा बस्ने, पानीमा बस्ने र उड्ने जनावरहरू छुट्याउन। • जनावरहरूको बच्चाको नाम बताउन । • जनावरहरूको वृद्धि र परिवर्तन सम्बन्धमा सामान्य जानकारी राख्न । वातावरण • पानी र वर्षात्का बारेमा बताउन । • हिमाल, पहाड, तराईको धारणा प्रस्ट पार्न । • सूर्य उदाउने अस्ताउने दिशा बताउन । मौसम • मौसमअनुसार पाइने फलफूल तथा तरकारीबारे जानकारी राख्न । • मौसमअनुसारको लुगा लगाउन र खाना खान ।
	सामाजिक ज्ञान	स्वधारणा • आफ्नो परिवारका सदस्यको नाम र नाता पहिचान गर्न । • परिवारका सदस्यका सङ्ख्या बताउन । • आफ्ना अनुभव र घटनाहरू सम्बन्धमा बताउन । • आफू र अरुबिच मेलमिलापको सम्बन्ध कायम गर्न । • विभिन्न अवस्थामा अपनाइने नियमबारे जानकारी लिई प्रयोग गर्न (जस्तै : आदर, सुरक्षा, कुराकानी, धैर्य सुनाइ इत्यादि) । • विभिन्न अवसरले नजिक पार्ने पारिवारिक सम्बन्ध (जस्तै: दसैं, तिहार छट,कृस्मस इत्यादि) अवलोकन गर्न । संस्कृति • परिवार छिमेक, विद्यालय र देशमा हुने गरिने सांस्कृतिक, धार्मिक क्रियाकलापहरूबारे जानकारी राखी सो काममा आफ्नो स्तरबाट सहभागी हुन र ती कामहरूप्रति गौरव मान्न

			अरूका संस्कृति, वेषभूषा, खाना र चलनको सम्मान गर्ने ।
			बानी - खराब बानीहरूको परित्याग गरी असल बानीको विकास गर्ने। सद्भावना र मेलमिलाप - समूहमा मिल्न, सहयोगी बन्न, आफूले गर्नुपर्ने कामहरू बताउन । - विविधताप्रति सचेत र समान व्यवहार देखाउन । स्वावलम्बन - आफ्नो काम आफैँले गर्न प्रयास गर्ने । - परिवारले गर्ने काममा आफ्नो स्तरअनुसारको काममा संलग्न हुने बानीको विकास गर्ने । - समूहका लागि नेतृत्व लिने र अरूको नेतृत्वको कदर गर्ने बानी बसाल्न ।

सिप सिकाइका क्षेत्र र कार्यहप्ता

प्रारम्भिक उमेर समूहका बालबालिकामा उल्लिखित विकासात्मक उपलब्धिहरू हासिल गर्न देहायबमोजिमका सिपका पक्षहरूमा जोड दिनुपर्नेछ ।

क्र.स.	मुख्य सिकाइ क्षेत्र	विस्तृतीकरण	कार्यमहिना
१	आधारभूत सिप सिकाइ	(क) शारीरिक सिप २ हप्ता (ख) संवेगात्मक सिप २ हप्ता (ग) सामाजिक, सांस्कृतिक र नैतिक सिप १ महिना (घ) बौद्धिक तथा मानसिक सिप १ महिना (ङ) स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र वातावरण सिप २ हप्ता (च) सिर्जनात्मक सिप ६ हप्ता	५ महिना (एक महिना विदा)
२	विषयगत सिप सिकाइ	(क) भाषिक सिप १ महिना (ख) गणितीय सिप २ हप्ता (ग) दृश्यकला, कार्यतरिका र सिर्जनशीलता १ महिना (घ) वातावरण विज्ञान २ हप्ता (ङ) सामाजिक अध्ययन २ महिना	५ महिना (एक महिना विदा)
	कुल जम्मा		१ वर्ष

द्रष्टव्य :

- उपर्युक्त तालिकाबाहेक प्रचलित मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप, खेल, बालगीत, विभिन्न कथा, चालचलनको भूमिका अभिनय र आरामका अभ्यास गराईने छ ।
- विषयगत सिकाइका क्षेत्रहरू अन्तर्गतका विषयवस्तुको सिकाइ क्रियाकलाप अलग्गै विषयका रूपमा नभई आधारभूत सिपसँग एकीकृत रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
- विदा र कक्षा समय आवश्कता अनुसार पाठशालाले निर्धारण गर्ने छ ।

शिक्षण प्रक्रिया

शिक्षाको सिकाइ क्रियाकलापहरू अनौपचारिक रूपले बालबालिकाको व्यक्तिगत भिन्नता र क्षमताको आधारमा स्वतन्त्र रूपले सिकने मौका प्रदान गर्ने किसिमले सञ्चालन गर्नुपर्छ । बालबालिकाको विविधतालाई ध्यानमा राखेर उनीहरूको सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ । खेल, गीत, कविता, कथा कथन प्रदर्शन, श्रव्य दृश्य सामग्रीको प्रदर्शनमार्फत सिकाइका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ । यसका अतिरिक्त अवलोकन, समूहकार्य, परियोजना कार्य, छलफल जस्ता विधिहरूअन्तर्गत का क्रियाकलापहरूका माध्यमबाट बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा जोड दिनुपर्दछ ।

शैक्षिक वातावरण

बालबालिकाहरूलाई अनौपचारिक रूपमा सिकाउनुपर्छ । यसका लागि निम्नलिखित शैक्षिक क्रियाकलापहरूको प्रयोग गर्नुपर्छ :

- (क) बालबालिकाको सिकाइका लागि स्वतन्त्र खेल, सामग्रीको प्रयोगबाट प्राप्त गरिने अनुभव, परिवेशअनुसारका स्वतन्त्र क्रियाकलाप, शैक्षिक खेल र निर्देशित क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नका लागि समयतालिका बनाउनुपर्छ ।
- (ख) बालबालिकाका लागि चयन गरिने क्रियाकलाप अर्थपूर्ण हुनुपर्छ । क्रियाकलाप छनोट गर्दा निर्धारित समयमा सकिने र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग गर्न सकिने खालका हुनुपर्छ । क्रियाकलापले उनीहरू कुनै किसिमको नकारात्मक भावना पैदा नगरोस् भनी सहयोगीले विशेष ध्यान पुर्‍याउनुपर्छ । यस्ता क्रियाकलाप गराउँदा सहकार्य गराउनुपर्छ र बालबालिकालाई नै सक्रिय बनाई उनीहरूको स्तरअनुसार नयाँ नयाँ कुराहरू खोजी गर्न प्रोत्साहित गर्नुपर्छ । क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा नियन्त्रण तथा निर्देशन गर्नुभन्दा पृष्ठपोषण दिई उनीहरूका असहजपन र द्विविधाहरू हटाउन आवश्यक सहयोग गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- (ग) बालबालिकाको सिकाइमा सहयोग गर्न उनीहरूको आवश्यकताअनुरूप वर्णन गर्ने, थप जानकारी दिने र ठिक सिकाइ कार्यमा उत्प्रेरित गराउन लगाउनका लागि प्रश्नहरू सोध्ने गर्नुपर्दछ । साथै उनीहरूलाई पनि एकआपसमा प्रश्नहरू सोध्न प्रोत्साहित गर्नुपर्दछ । यसबाहेक उनीहरूले वातावरणबाट ज्ञान आर्जन गर्नु भन्नका लागि बढी मात्रामा उनीहरूलाई नै संलग्न गराउनुपर्छ । यसका लागि आवश्यक वातावरण तयार गरी सिकाइप्रति उत्प्रेरित गर्ने खालको छलफल गराउन “के ? किन ? र कसरी ? कस्तो ? कहाँ ? जस्ता प्रश्न गर्नुपर्दछ ।
- (घ) बालबालिकाको सिकाइलाई सहयोग पुर्‍याउने क्रममा समय र ठाउँ हेरी सहयोगीले सिर्जनात्मक खेले जस्ता व्यक्तिगत क्रियाकलापहरू गराउनुपर्छ । समूह क्रियाकलापका लागि विभिन्न प्रकारका समूह बनाइदिने र उनीहरूले गरिरहेका क्रियाकलापमा आवश्यकताअनुसार सहयोग गर्नुपर्छ । विषयवस्तुको प्रस्तुति, सामूहिक निर्देशन पालन, सामाजिक सिपहरूको प्रयोग जस्ता सामाजिक कार्य गराउँदा पनि सहयोग पुर्‍याउन आवश्यक हुन्छ ।
- (ङ) बालबालिकाहरूको सिकाइ आफ्नै ढाँचाको हुन्छ । मनोरञ्जनात्मक र रुचिपूर्ण खेलयुक्त क्रियाकलापले उनीहरूलाई सिकन सहयोग पुग्छ । मनोरञ्जनपूर्ण र खेलेकुद क्रियाकलाप अन्तर्गत स्वतन्त्र खेल, छलफल, सिर्जनात्मक खेल, शारीरिक खेल, निर्देशित खेलजस्ता क्रियाकलापहरू गराउनुपर्छ । बालबालिका आफैं र सहयोगी मिलेर बनाएका योजनाअनुसार यी क्रियाकलापहरू गराउनु पर्दछ ।

शिक्षकको भूमिका

शिक्षकको मुख्य मुख्य भूमिका निम्नानुसार हुने छ :

- बालबालिकाहरूसँग कुराकानी गर्ने, सुन्ने, नयाँ शब्दहरू दोहर्‍याउने र दोहर्‍याउन लगाउने ।
- फरक फरक उमेरका भए उमेरअनुसारको समूह बनाउने र समूहअनुसारको क्रियाकलापहरू गर्न दिने ।
- समूह समूहमा काम गर्न सहयोग गर्ने र गरेका कामको अवलोकन गर्ने ।
- बालबालिकाहरूको कक्षामा सहभागिता अवलोकन गरी सहभागी गराउन प्रोत्साहन गर्ने ।
- समयअनुसार हाउभाउ गर्न सिकाउने, जस्तै : के हुन्छ ? किन, कसरी, तिम्रो के विचार छ ? जस्ता प्रश्नहरू बालबालिकालाई सोध्ने र सोध्न प्रोत्साहित गर्ने ।
- साथी साथीबिच कुराकानी गर्न लगाई अवलोकन गर्ने ।

- कक्षा क्रियाकलापहरूमा संलग्न गराउन बालबालिकाहरूसँग घुलमिल भई सिकने सिकाउने ।
- प्रश्नहरू सोधेर प्रोत्साहित गर्ने, आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने, समयानुसार चाडपर्व, विशेष दिनसम्बन्धी चित्र कोर्ने, कथा कविता भन्ने र भन्न लगाउने, सामग्री सङ्कलन गराउने, सामग्री सङ्कलन गरी संरक्षण गर्ने, ससाना पुस्तिका निर्माण गर्न प्रोत्साहन गर्ने, सकारात्मक प्रस्तुतिलाई अभिप्रेरित गर्ने । साथै बालबालिकाहरूलाई प्रश्न सोध्न प्रोत्साहन गरी सोधिएका प्रश्नका बारेमा चाख लिने, विषय सन्दर्भ हेरी अवलोकन भ्रमणको व्यवस्था गर्ने आदि ।

मूल्याङ्कन प्रक्रिया

बालबालिकाको मूल्याङ्कन गर्दा अनौपचारिक रूपले उनीहरूका दैनिक क्रियाकलापलाई निरन्तर अवलोकन गरी उनीहरूको विकास तथा सिकाइको अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने छ । बालबालिकाहरूको मूल्याङ्कन निरन्तर रूपमा भइरहनुपर्दछ । बालविकासका सबै पक्षलाई समेटेर बालबालिकाका क्रियाकलापहरूको अवलोकन र ती क्रियाकलापहरूको अभिलेखका आधारमा बालबालिकाको मूल्याङ्कन गर्दा उनीहरूको प्रगतिको गति र यथास्थितिको जानकारी हुन्छ । यसबाट सुधार गर्नुपर्ने पक्ष र सबल पक्षको जानकारी प्राप्त भई सुधार गर्नुपर्ने पक्षमा सहयोग पुग्नु याउन सजिलो हुन्छ । बालबालिकाको मूल्याङ्कन गर्दा उत्प्रेरणात्मक ढङ्गले सुधारात्मक प्रक्रिया अवलम्बन गर्ने र उनीहरूको आवश्यकताअनुसार सिकाइमा सहयोग पुऱ्याउनुपर्छ ।

- बालबालिकाको दैनिक क्रियाकलापका आधारमा के, कति, कहिले, र कसरी सिके भन्ने शुष्म अवलोकन गर्ने गर्नुपर्दछ । बालबालिकालाई औपचारिक परीक्षा दिन लगाउनु हुँदैन । सञ्चित अभिलेख राखी व्यक्तिगत फाइलको बेवस्था गर्नुपर्दछ ।
- बालबालिकाको मूल्याङ्कन गर्ने क्रममा कहाँ, कस्तो, के र किन कमजोरी छ भन्ने पत्ता लगाउने तरिकाहरू अपनाउनुपर्छ ।
- बालबालिकाको प्रगतिलाई उनीहरूले गरेका क्रियाकलापका आधारमा टिपोटका रूपमा अभिलेख राखी ती टिपोट समय समयमा अभिभावकलाई जानकारी गराउनपर्छ ।

दैनिक कार्यतालिकाको नमुना

सि.न.	क्रियाकलाप	समय	क्रियाकलाप विस्तृतमा
१	सुरुआत	१५ मि.	शिष्टाचार, प्रार्थना र ध्यान गर्ने गराउने ।
२	विषय प्रवेश/ सामाजिकीकरण	३० मि.	- हाजिरी गर्ने । - दिन बार मौसम तालिका मिलाउने र ती सम्बन्धमा गीत, खेल खेलाउने वा शिष्टाचार गीत गाउन लगाउने । - घेरा समय (साधारण छलफल, अनुभव आदानप्रदान) ।
३	क्रियाकलाप प्रवेश/योजनाबद्ध सामूहिक क्रियाकलाप (शैक्षिक सामाग्रीको सहयोग लिने)	६० मि.	- शीर्षकगत गीत/कथा/कविता - शीर्षकगत विषयवस्तुमा छलफल, अनुभव आदानप्रदान, धारणा प्रस्ट्याउने, क्रियाकलापका लागि निर्देशन दिने । - ससाना समूह बनाई सिकाइ क्रियाकलाप गराउँने । - क्रियाकलापको पुनरवलोकन र थप आवश्यक सहयोग र निर्देशन दिने ।

४	आराम	३० मि.	सुत्ने वा बस्ने
५	खाजा समय	३० मि.	- स्वास्थ्य/नैतिक सन्देश दिने । - हात धुने र खाजा खान दिने ।
६	स्वतन्त्र खेल	१५ मि.	इच्छाअनुसार भित्र बाहिर स्वतन्त्र रूपले खेल दिने ।
७	सङ्गीत/अभिनय/खेल	१५ मि.	विषयसँग सम्बन्धित कुनै पनि गीत/अभिनय गर्न दिने/खेल खेल दिने
८	योजनाबद्ध क्रियाकलाप (शिक्षक सहयोगी तथा दैनिक क्रियाकलाप पुस्तिका को सहयोग लिने)	६० मि.	- ससाना समूह बनाई सिकाइ क्रियाकलाप गराउँने । - क्रियाकलापको पुनरावलोकन र थप आवश्यक सहयोग गर्ने ।
९	अन्तिम सत्र	१५ मि.	- दिनभरिका क्रियाकलापको समीक्षा/छलफल/पृष्ठपोषण दिने । - अर्को दिनका लागि आवश्यक निर्देशन दिने । - विदाइ गीत गाउन लगाउँने । - सरसामान यथास्थानमा राख्ने र बालबालिकाहरूलाई अभिभावकको जिम्मा लगाउने ।

* यसको आधारमा सम्बन्धित शिक्षकले दैनिक कार्यतालिका बनाइ सन्चालक समितिबाट अनुमती लिई लागु गर्न सक्नेछन् ।